

بررسی نقش مشارکت شهروندان در توسعه پایدار شهر (نمونه موردی: شهر نور)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۴/۳۱ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۲/۱۲

جلال عظیمی آملی

استادیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران
ja_azimi46@yahoo.com

سوسن سوداگر

دانش آموخته ی کارشناسی ارشد جغرافیا، برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نور
soosan.sodagar@yahoo.com (مسئول مکاتبات)

چکیده

مقدمه و هدف پژوهش: حضور و مشارکت شهروندان در اداره امور شهر از اصول تحقق پذیری توسعه پایدار محسوب میشود. مشارکت مردم از اصیل ترین شیوه های رشد ملی بشمار می رود. تجربه شوق انگیز و محلی در اداره امور جمعی، رغبت مردم را برای پرداختن به کارهای بزرگ ملی تحریک می کند.

روش پژوهش: روش تحقیق در این مقاله توصیفی-تحلیلی به روش پیمایشی که با استفاده از ابزار پرسش نامه براساس طیف لیکرت تنظیم شده است. جامعه آماری این پژوهش شهروندان شهر نور که تعداد آنها برابر با ۲۰۸۱۲ نفر می باشد. از فرمول کوکران حجم نمونه ۳۲۱ نفر برآورد شد.

یافته ها: نتایج از آزمون تی تک نمونه ای نشان می دهد میانگین مشارکت شهروندان در ابعاد اقتصادی ۳/۲۵ درصد، میانگین مشارکت شهروندان در ابعاد توسعه فرهنگی-اجتماعی ۲،۹۳ درصد، میانگین مشارکت شهروندان در ابعاد توسعه زیست محیطی ۳،۵۴ درصد، میانگین مشارکت شهروندان در ابعاد توسعه سیاسی ۳،۲ درصد، میانگین مشارکت شهروندان در توسعه پایدار شهر نور ۳،۶۴ درصد است. در آزمون اسپیرمن سطح معنی داری ۰/۵ برای پذیرش فرضیات که به این معنی است تا ۹۵٪ رابطه معنی داری بین دو متغیر وجود دارد. ضریب اسپیرمن نیز ۱۹۰،۰ می باشد.

نتیجه گیری: یافته ها نشان می دهد شهروندان برای مشارکت در ابعاد توسعه پایدار تمایل نسبی دارند که در بعضی گویه ها پایین و در بعضی گویه ها بالاتر است. باید برای به حداکثر رساندن این نوع مشارکت اقداماتی نظیر ایجاد انگیزش، ارتقا سطح آموزشی و فرهنگی، ایجاد بستر و شرایط مناسب برای مشارکت و ابزارهای نظر سنجی برای ارائه نظرات و پیشنهادات شهروندان طراحی کرد

واژگان کلیدی: مشارکت، شهروندی، توسعه پایدار، شهر نور

مقدمه

هزاره جدید در حالی آغاز گردید ه که نیمی از جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کنند. این مسئله در کنار ضرورت وجود امکانات، درخواست‌ها و نیازها، حضور و مشارکت شهروندان را اداره امور شهر الزامی می‌دارد. (موسایی: ۱۳۸۹: ۲۴۵) در دهه‌های شصت و هفتاد میلادی، برنامه ریزی مشارکتی به دلیل مداخله مستقیم مردم در فرآیند تصمیم‌گیریها در مرکز تحولات دنیا قرار گرفت. (شکوئی: ۱۳۸۲: ۹۲) توسعه سریع شهرنشینی در چند دهه اخیر در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، سرانه‌های زمین شهری، زیست محیطی، زندگی بشر را تحت تأثیر قرار داده است. (کلانتری: ۱۳۹۱: ۲۰۸) در همین راستا مشارکت که فرآیند درگیر شدن مردم در همه مراحل توسعه در جهت ظهور توانایی‌ها، قابلیت‌ها، و در نتیجه رشد و تعالی مادی و معنوی آن‌هاست، شاید در سال‌های اخیر همواره مورد توجه محافل علمی و سیاسی کشور در صدر گفتمان‌های جوامع قرار داشته و همگان از آن بعنوان عنصر مهم در جهت رسیدن به دموکراسی و توسعه پایدار سخن می‌رانند.

(تقوایی: ۱۳۸۹: ۲۱) مشارکت براین عقیده بنیادین استوار است که همه افراد حق دارند در اموری که مربوط به خودشان است احساس مسئولیت نمایند، درباره آن فکر کنند و اندیشه خود را بدون ترس بیان کنند و بر تصمیم‌هایی که بر زندگی آن‌ها اثر گذار است دخالت داشته باشند. (شفیعی ۱۳۹۳: ۱۵) در واقع حضور و مشارکت مردم در اداره امور شهر از اصول تحقق‌پذیری توسعه پایدار شهری است. (زیاری: ۱۳۹۱: ۷۰) توسعه پایدار نیز فرآیند وسعت دادن به انتخاب‌های مردم، ارتقاء فرآیندهای مردم‌سالاری مشارکتی و توانایی مردم در داشتن سخنی در تصمیماتی که به زندگی آنها شکل می‌دهد. ایجاد فرصت‌هایی برای مردم تا از تمام توان خود استفاده کنند و آن را بسط دهند. (کلانتری: ۱۳۹۱: ۲۰۸) مشارکت مردم از اصیل‌ترین شیوه‌های رشد ملی به شمار می‌رود، تجربه سودمند و شوق‌انگیز محلی در اداره امور جمعی، رغبت مردم را برای پرداختن به کارهای بزرگ تر ملی تحریک می‌کند. و آنان با تکیه بر نتایج سودمندی که از مشارکت محلی به دست آورند به مشارکت بزرگ ملی کشور راغب می‌شوند. (زیاری: ۱۳۹۱: ۷۲)

بیان مسئله

مهم‌ترین و عظیم‌ترین سرمایه هر جامعه‌ای منابع انسانی آن جامعه است که برای بهره‌برداری از آن روش‌های خاصی وجود دارد. مشارکت جویی یکی از نیازهای روحی و روانی و منشا احترام به انسان است. (موسایی ۱۳۸۹: ۲۳) در نظریه‌های رایج جهانی امروز نیز یکی از اصیل‌ترین و مقبول‌ترین راهبردها برای نیل به حداکثر مطلوبیت و پایداری مشارکت می‌باشد. از جمله می‌توان به نظریه حکمراوایی خوب اشاره نمود که اولین ویژگی آن مشارکت می‌باشد که از طریق آن شهروندان در گروه‌های مختلف علائق خود را ابراز می‌کنند، اختلاف نظرهای خود را تعدیل می‌کنند و به توافق نظر می‌رسند و براساس حقوق و تعهدات قانونی خود عمل می‌کنند (حسینی ۱۳۹۱: ۲) در نظریه توانمندسازی مشارکت جایگاه اساسی دارد که به عبارتی فرایندی است که طی آن افراد و اجتماعات می‌توانند چنین قدرتی را بکار گیرند که به طور موثر در تغییر زندگی خود و محیطشان اعمال نمایند. در سال‌های اخیر نیز لزوم مشارکت مردم در مراحل مختلف تکوین و فرایند توسعه مورد توجه قرار گرفته است و توجه به فعالیت‌های مشارکتی راهبرد توسعه عنوان شده است (همان) در ایران پس از انقلاب اسلامی یکی از اهداف عمده افزایش مشارکت و دخالت مردم در اداره امور شهر بوده است، بر این اساس تشکیل شوراهای اسلامی مردمی مورد توجه قرار گرفت و برای تأمین مشارکت مردم در پیشبرد برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی، عمرانی، بهداشتی، فرهنگی، آموزشی، سایر امور رفاهی جایگاه ویژه‌ای در قانون اساسی به آن اختصاص یافته است. (شفیعی ۱۳۹۳: ۳۲) اما امروز زمانی است که شهروندان با توجه به نیازها و خواسته‌هایی که از شوراهای اسلامی شهر پس از انتخابات آنان به عنوان برنامه ریزان امور شهری برای توسعه مطلوب و متعادل در پیشبردهای مورد نظر، مشارکت در امور تمام ابعاد مربوط به اداره امور شهر را جدی بگیرد و در راستای رسیدن به نظرات و پیشنهادات خود را با مسئولین و مدیران شهری مطرح نمایند.

در همین راستا سوال اصلی این تحقیق نقش مشارکت شهروندان در توسعه پایدار شهر نور است که با توجه به هدف پژوهش که در واقع بررسی تأثیر و اثر مشارکت در توسعه پایدار شهری است که می‌توان با توجه به شناخت ابعاد مختلف از جمله اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و با توجه به نقش و جایگاه مشارکت شهروندان در هر یک از این ابعاد برای رسیدن به توسعه

پایدار شهر یعنی شناخت حدودی از ویژگی‌ها توانمندی‌های مطرح شده توسط شهروندان به سوال اصلی تحقیق پاسخ تحلیلی داد.

ادبیات پژوهش

از دهه ۱۹۵۰ مفهوم «مشارکت» و توسعه مشارکتی به منزله مفهومی مهم در مباحث توسعه اجتماعی و اقتصادی مطرح شد. در آن زمان دو مشکل اساسی در طرح‌های توسعه، برنامه ریزان و سیاست گذاران را به ارزیابی و بازنگری این قبیل برنامه‌ها وا داشت.

۱- شکست این برنامه‌ها در دستیابی به اهداف خود، این تصور را تقویت کرد که فقدان مشارکت مردمی در طراحی و اجرا و ارزیابی برنامه‌ها، زمینه ناکامی آن‌ها را فراهم می‌کند.

۲- طرح‌های توسعه پیش از آن که خدمت فقرا و محرومان که گروه‌های هدف محسوب می‌شوند به تشدید نابرابری و فقر دامن می‌زند و در واکنش به این نارسایی برنامه توسعه، مشارکت مردمی به عنوان زمینه اصلی توسعه مطرح شد. (غفاری: ۱۳۹۰: ۲۷)

۳- در کنفرانس اصلاحات کشاورزی و توسعه روستایی در ژوئیه ۱۹۷۹ در رم، مشارکت را حق اساسی بشر دانست و دهه هشتاد را دهه توسعه اقتصادی با نگرش جدید و طرح رهیافت توسعه پایدار با حفظ محیط

۴- زیست و مشارکت عنوان کرد. در اواخر همین دهه در پی موفقیت مؤسسات تجاری که از مشارکت بهره مند شده بودند، عمومیت و اعتبار یافت. سازمان ملل در دهه آخر،

قرن بیستم را قرن توسعه انسانی و اعلام ضرورت برای ۵- بکارگیری و نهادینه کردن مشارکت مردم در روند توسعه پایدار تعیین کرد و روش چگونگی استفاده از مشارکت در اواخر این دهه بود و اوایل دو هزار میلادی دارای اهمیت شد. (شکوئی: ۱۳۸۳: ۷۶)

مفهوم مشارکت^۱

از حیث لغوی به معنی درگیری و تجمع برای منظور خاص است. واژه مشارکت در مورد معنای اصطلاحی مشارکت بحث‌های فراوانی شده است ولی در مجموع می‌توان جوهره وجودی آن را درگیری، فعالیت و تأثیر پذیری دانست (طهماسبی، ۱۳۸۰: ۱۰۴) مشارکت در معنای دیگر، همکاری کردن، شرکت داشتن، شریک شدن و در واقع نوعی رفتار اجتماعی مبتنی بر اعتقاد و منافع شخصی یا گروهی است.

بسیج مردم برای به عهده گرفتن طرح‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی است. (ملک محمدی، ۱۳۸۳: ۱۸) فعالیت ارادی و داوطلبانه که از طریق آن اعضای یک جامعه در امور محله، شهر یا روستای خود شرکت می‌کنند و به صورت مستقیم یا غیر مستقیم در شکل دادن به حیات اجتماعی خود سهیم می‌شوند (کلدی ۱۳۸۵: ۵)

مشارکت فرآیندی است که به افراد اجازه می‌دهد در قدرت مدیریت، برای اخذ تصمیم‌های سازمانی سهیم شوند. (علیزاده اقدم، ۱۳۹۲: ۱۹۷) به طور کلی مشارکت شهروندان در توسعه پایدار به دلایل زیر حائز اهمیت است:

بدون مشارکت شهروندان، توسعه شهر امکان پذیر نیست، زیرا مشارکت به عنوان هدف و ابزار توسعه مطرح است.

۲- مشارکت، زمینه لازم برای شناخت و هدایت استعدادها افراد و بهره‌گیری از توانایی‌های آنها را در اداره امور خود و اجرای طرح‌ها را فراهم می‌کند.

۳- مشارکت، زمینه افزایش تحمل و مدارای اجتماعی را فراهم می‌کند و ضریب تحمل و قدرت را در بین افراد بالا می‌برد.

۴- فرآیند مشارکت، کیفیت تصمیم‌ها را بالا می‌برد و موجب کارایی ساختارهای غیر متمرکز می‌شود و دولت را تشویق می‌کند تا با توان بیشتری به سازمان دهی ساختارهای غیر متمرکز بپردازد.

۵- از آنجایی که مشارکت یک تلاش گروهی و متقابل است، روحیه مسئولیت پذیری، اعتماد به نفس، تعاون، رفتار خلاق و مبتکرانه ایجاد و تقویت می‌شود.

مشارکت دادن افراد سبب کاهش مخالفت‌ها، تنش‌ها و موانع اجرایی تصمیم‌های متخذه می‌شود و سبب پذیرش همگانی تصمیم‌ها می‌شود (علیزاده اقدم، ۱۳۹۳: ۱۹۷)

شهروندی

شهروند فردی است که در ساختار اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی جامعه حضور داشته باشد و در تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری و شکل دهی به آن به صورت مستقیم یا غیر مستقیم در سایه همزیستی، تعامل داوطلبانه و تلاش همگام در نیل به سعادت دنیوی و اخروی مؤثر است.

اولین کنفرانس جهانی در ژوئن ۱۹۷۲ در استهکلهم برگزار شد. از جمله مسائل مورد توجه این کنفرانس استفاده بهینه از منابع، کاهش آلودگی، آموزش همگانی برای حفاظت از محیط زیست، تحقیقات زیست محیطی و تأسیس سازمان‌های بین‌المللی زیست محیطی بود. (همان. ۳۷۳: ۱۳۸۳) اما در سال ۱۹۹۲ در نشست سران ریو در یک سند چهل فصلی اهداف توسعه پایدار مورد پذیرش قرار گرفت. از جمله تأمین نیازهای اساسی بهبود استاندارد زندگی برای همه، حفاظت و مدیریت بهتر اکوسیستم در همه سطوح سازمان فضایی، محلی، منطقه‌ای و جهانی (که باید اجرا می‌شد. (محمدی. ۱۳۸۹: ۹۵) در آغاز هزاره جدید مهم‌ترین اجماع بین‌المللی در خصوص توسعه توسط ۱۹۱ کشور تحت عنوان «اعلامیه هزاره ملل متحد ۲۰۰۰» حاصل گردید، که در پی آن هشت هدف توسعه هزاره کشورها را موظف می‌کرد برای مبارزه با فقر بی‌سواد، گرسنگی، عدم دسترسی به امکانات و آموزش و پرورش نابرابری‌های جنسی، مرگ و میر کودکان و مادران، بیماری و محیط زیست دست به دست هم می‌دهند و فعال تر و هماهنگ تر از قبل عمل می‌کنند و در نهایت در سال ۲۰۰۲ در ژوهانسبورگ آفریقای جنوبی اجلاس جهانی توسعه پایدار برگزار گردید. عمده‌ترین نتیجه این اجلاس یک اعلامیه سیاسی و شماری از ابتکارات و مشارکت‌های اجرایی بود. (هدایتی. ۱۳۸۷: ۹۴) توسعه پایدار را اینگونه تعریف می‌کند: WCED کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه «توسعه‌ای که نیازهای نسل کنونی را برآورده می‌کند بدون تخریب توانمندی‌های نسل آینده برای برآورده کردن نیازهای خود. (عظیمی آملی. ۱۳۸۷: ۱۸۹) توسعه پایدار تلفیقی از اهداف اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی، برای حداکثر سازی رفاه انسان فعلی بدون آسیب به توانایی‌های نسل آتی برای برآوردن نیازهایشان می‌باشد. (زاهدی. ۱۳۸۴: ۴۹) توسعه پایدار توسعه انسان محور است و به مثابه یکی از مهم‌ترین قالب‌های فکری توسعه در قرن بیست و یکم تمام عرصه‌های زندگی آدمی نظیر اقتصاد، اقتصاد و سیاست، فرهنگ، محیط زیست، امنیت، آموزش، بهداشت، اخلاق را در بر می‌گیرد. (هدایتی. ۱۳۸۹: ۹۷)

اهداف تحقیق

هدف اصلی این تحقیق مشارکت شهروندان شهر نور در توسعه پایدار است که در این راستا اهداف فرعی زیر نیز مد نظر قرار گرفته است:

(عظیمی آملی. ۱۳۸۷: ۲۲) شهروندی ایده‌ای است که در اروپای غربی زاده شد. در قرن شانزدهم که همزمان با فراگیر نشدن انتشار یافت، باز اندیشی توسعه تاریخی شهروندی در جامعه مدرن را می‌توان در نظریه مارشال که یکی از برجسته‌ترین نظریه‌های مربوط به شهروندی و حقوق شهروندان را ارائه داده است، مشاهده نمود. به نظر ایشان شهروندی پایگاهی است که به همه افرادی که عضو تمام عیار جامعه خود هستند داده شده است. این افراد دارای جایگاه، حقوق و وظایف شهروندی هستند که به شرح زیر است (تقوایی. ۱۳۸۸: ۲۴)

۱- حقوق مدنی: حقی است که امکان تملک دارایی‌ها و التزام به قراردادها و آزادی‌های حزبی و فکری و اندیشه را فراهم می‌کند. ایجاد توقعات برابر و فضاوت بی طرفانه در نظام حقوقی نسبت به همه شهروندان است.

۲- حقوق سیاسی: حقوقی است که امکان مشارکت مردم را در تصمیمات عمومی کشور با تشکیل احزاب سیاسی و برگزاری انتخابات فراهم می‌کند.

۳- حقوق اجتماعی: امکانات رفاهی حمایتی از فرد و خانواده‌های آسیب پذیر را به منظور ایجاد تعادل در زندگی رفاهی آن‌ها فراهم می‌آورد. به طور معمول حقوق اجتماعی شامل کمک‌های مالی و رفاهی به افراد کهنسال، معلول و افراد و خانواده‌های بیکار است. همچنین شامل فراهم آوردن شرایط مساوی بهره‌مندی از امکانات آموزشی، مسکن و سلامتی برای همه اعضای جامعه. (عظیمی آملی. ۱۳۸۷: ۲۲)

شهروندان هنگامی می‌توانند به توسعه پایدار و تعادل پویایی شهرشان برسند که بتوانند مدیریت شهر را مشروط به اعمال حقوقی کنند که برخورداری انسانی از آنها فرضی است. (تقوایی. ۱۳۸۸: ۲۵)

یکی از حقوق مشارکت شهروندان توسعه بنای شهر در بهره برداری از تمامی ابعاد فضای شهر با ریشه‌های ساختاری جامعه مدنی که همراه رشد و تعالی باشد. حقوق شهروندان، تشویق به مشارکت در توسعه اقتصادی، اجتماعی پایدار و حفاظت از محیط زیست کالبدی است.

مفهوم توسعه پایدار

واژه توسعه پایدار^۲ را اولین بار «برانت لند» در سال ۱۹۸۷ در گزارش «آینده مشترک ما» مطرح کرد. (زیاری. ۱۳۸۳: ۳۷۳) توجه به مسائل زیست محیطی در سطح جهان در دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ میلادی آغاز گردید

- تعیین مشارکت شهروندان شهر نوردربعد توسعه اقتصادی
- تعیین مشارکت شهروندان شهر نوردربعد توسعه فرهنگی واجتماعی
- تعیین مشارکت شهروندان شهر نوردربعد توسعه زیست محیطی
- تعیین مشارکت شهروندان شهر نوردربعد توسعه سیاسی

پیشینه پژوهش

— **مری گریسز کوییت رابرت دابلیو کوییت** (۲۰۰۷) در مقاله‌ای تحت عنوان مشارکت، تصورات مشارکت و حمایت شهروندان به تاثیر مشارکت بر ارزیابی شهروندان از موفقیت تلاشهای معطوف به بازسازی شهر و سطح اعتماد آنان نسبت به مدیریت شهری در دو شهر گرند فورکس در داکوتای شمالی و گرندفورکس شرقی پرداختند. یافته‌های تحقیق حاکی از آن می‌باشد که مشارکت در فعالیتهای سیاسی، مشارکت در فعالیتهای اجتماعی تاثیر اندکی بر ارزیابی شهروندان دارد. اعتقاد شهروندان به اینکه آنها بر تصمیم‌گیری موثر هستند و مدیریت شهری خواهان مشارکت مردم است. اثر مثبت و قوی بر رضایت و اعتماد دارد. بنابراین دیدگاه شهروندان بیشتر تحت تاثیر تصور آنها از شرایط نهادی است که مشارکت در آن روی می‌دهد تا اینکه به مشارکت شخصی آنها ارتباط داشته باشد.

— **تقوایی وهمکاران (۱۳۸۸: ۱۹-۳۶)**، در مقاله‌ای با عنوان تحلیلی برسنجش عوامل موثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت شهری در شهر تبریز) به یافته‌های تحقیق رسیده اند که: ۱- ارزیابی شهروندان از پیامدهای مشارکت مثبت می‌باشد. ۲- بین متغیرهای احساس تعلق به محل سکونت و میزان مشارکت آنان در مدیریت شهری، رابطه معناداری وجود دارد. ۳- بین وضعیت اجتماعی و اقتصادی شهروندان و مشارکت در امور شهری، رابطه وجود دارد. هرچه افراد از پایگاه اجتماعی و اقتصادی قوی تری برخوردار باشند، میزان مشارکت آنها در مدیریت شهری بیشتر است و بالعکس. ۴- هرچه میزان رضایت مندی شهروندان از خدمات رسانی مدیریت شهری بیشتر باشد به همان میزان، تمایل بیشتری به مشارکت در امور شهری دارند. ۵- بین متغیرجنسیت و مشارکت در امور شهری، رابطه معناداری وجود دارد. مردان نسبت به زنان تمایل بیشتری به مشارکت در امور شهری دارند.

— **نهال اقتصادی (۱۳۹۱)** در مقاله‌ای تحت عنوان «مشارکت شهروندان، کلید توسعه پایدار اجتماعی در محلات شهری» یک مطالعه موردی از محله باغ شاه شهر شیراز به بررسی و سنجش اثر پذیری پایداری شهر در مقیاس محلات شهری از مشارکت شهروندی پرداخته است. وی در این پژوهش در پی پاسخگویی به این پرسش است که چرا طراحی فضاهای مردمی با مشارکت مردم صورت نمی‌پذیرد؟ و در این راستا ضمن بررسی اجتماعی، جمعیتی، کالبدی و تصویر ذهنی ساکنان این محله، می‌کوشد راهکارهایی را به منظور جلب مشارکت ساکنان به عنوان یکی از مهمترین الزامات دستیابی به پایداری اجتماعی محلات در توسعه شهری ارائه دهد.

— **موسایی و رضوی (۱۳۸۹)** در مقاله‌ای تحت عنوان مشارکت شهروندان در امور شهری به دنبال پاسخگویی به این سوال اساسی است که نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی مشارکت شهروندان در امور شهری کدامند؟ نتایج این پژوهش نشان داد که مشارکت شهروندان به طور اعم در ایران و به طور اخص در تهران دارای موانع ساختاری، اجتماعی - فرهنگی، سیاسی - مدیریتی، حقوقی و قضایی است. علیرغم موانع موجود، نقاط قوت و فرصت‌های زیادی نیز جهت ایجاد و تقویت مشارکت شهروندان در امور شهری وجود دارد. به علاوه ضعف‌ها و تهدیدهای مشارکت از سوی شهروندان و مدیریت شهری، مشارکت را تحت تأثیر قرار داده است. هنوز ضرورت مشارکت در امور شهری، از سوی مدیران شهری و شهروندان احساس نمی‌شود. مشارکت شهروندان عمدتاً صوری، سمبلیک و نمادین است.

— **شکوئی و حسینی (۱۳۸۳)** در مقاله‌ای تحت عنوان سازوکارهای مشارکت شهروندان در تهیه طرح‌های توسعه شهری بررسی و تدوین روندها، روش‌ها و ابزارهای مشارکت شهروندان در تهیه طرح‌های توسعه شهری را مورد سنجش قرار دادند. بر اساس نتایج این پژوهش، بهترین روش مشارکتی آن است که طرح‌ها با اهداف، ارزش‌ها و قابلیت‌های جوامع هماهنگ باشند. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که برنامه ریزی در سطح واحدهای همسایگی مناسب تر از سایر روش هاست. زیرا بر دو هدف عمده تأکید دارد:

۱- نزدیک کردن سازمان‌های محلی به مردم

۲- تنظیم عملکردهای شهری با نیازهای حوزه‌های خاص

مشارکت مردمی در اداره شهرها و نگرش قیم مابانه و آشنا نبودن مردم با مفهوم حقوق شهروندی و شهروندمداری و وظایف و مسئولیتها موجب کاهش علاقه مندی شهروندان نسبت به محیط خودشهر همدان شده است.

فرضیات تحقیق:

فرضیه اصلی این است که بین مشارکت شهروندان و توسعه پایدار در شهر نور رابطه معنادار وجود دارد
فرضیه فرعی تحقیق نیز این است که بین مشارکت شهروندان و ابعاد توسعه شامل (توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، زیست محیطی، سیاسی) رابطه معناداری وجود دارد.

تعریف متغیرها

مشارکت شهروندان را می‌توان در سه مورد ذیل تعریف نمود:

- ۱_ همکاری داوطلبانه شهروندان محلات مختلف شهر در اجرای برنامه‌های همگانی بدون ایفای نقش در طراحی برنامه‌ها
- ۲_ درگیری شهروندان مختلف شهر در طراحی، اجراء و ارزشیابی برنامه‌ها و بهره برداری از منافع آن
- ۳_ اینکه مشارکت فرایندی فعال است که در آن شهروندان محلات مختلف شهر به عنوان ذینفعانی فهیم و مصمم، نتیجه برنامه را متأثر ساخته و به رشد فردی، گروهی و جمعی می‌رسند. در مجموع می‌توان مشارکت را کنشی آگاهانه، داوطلبانه، جمعی و کم و بیش سازمان یافته افراد و گروه‌ها در جهت اهداف، نیازها و منافع جمعی در سطوح کلان، میانی و خرد تعریف نمود.

ابعاد توسعه پایدار

شاخص‌های توسعه باید از ابعاد توسعه‌ی پایدار را در بگیرند. به عنوان مثال شاخص‌های توسعه پایدار برپایه فصول دستور کار ۲۱ عبارتند از: شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، شاخص‌های زیست محیطی و شاخص‌های بنیادی. استفاده کنندگان شاخص‌های توسعه باید از نظر ویژگی‌های اجتماعی، جغرافیایی، فرهنگی و همچنین در مقیاس‌های جهانی و محلی بسیار با هم متفاوت هستند. تازمانی که شاخصها مشخص، دقیق و طراحی نشده باشند اجرای آنها امکانپذیر نخواهد بود (کلانتری: ۱۳۹۱: ۲۱)

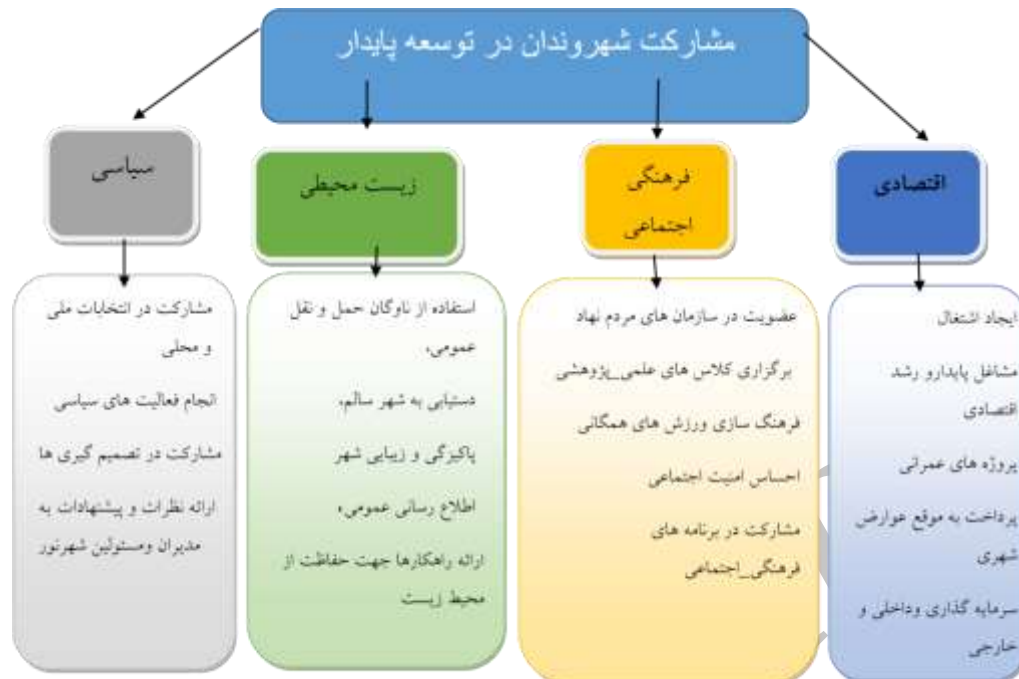
– **احمد خادم الحسینی و همکاران (۱۳۹۰)** در مقاله‌ای تحت عنوان اداره مردمی شهر و مشارکت شهروندان در مدیریت شهری مطالعه موردی منطقه ۵ شهرداری اصفهان به بررسی و تحلیل اداره مردمی شهر و همچنین سنجش عوامل موثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت شهری پرداخته اند. در نهایت امر فرایند حاصل از پژوهش به این نتیجه دست یافته است که اگرچه بحث مشارکت در بین نهادها و ارگان‌های مربوطه بوده و هست ولی هنوز معنای واقعی مشارکت و نهادینه شدن آن در بین مسئولین و شهروندان، به خصوص در جامعه مورد مطالعه (منطقه ۵ شهرداری اصفهان)، خود مشکلی است که باید مورد توجه قرار گیرد و راهکارهایی جهت آن ارائه گردد.

– **عبداله پور و همکاران (۱۳۹۱)** در مقاله‌ای تحت عنوان مشارکت پذیری شهروندان تهرانی در حوزه وظایف شهرداری مطالعه موردی: شهروندان منطقه ۴ شهرداری تهران (وضعیت مشارکت پذیری شهروندان محلات تهران را با مطالعه موردی شهرداری منطقه چهار بررسی نموده اند. نتایج تحقیق بیانگر متوسط بودن سطح مشارکت پذیری شهروندان بوده که تغییرات آن با استفاده از عواملی نظیر جنسیت، وضعیت شغلی، آگاهی و اطلاعات درباره امور شهری، انتظار پاداش از مشارکت، عضویت انجمنی، سابقه سکونت در محله و علاقه و تمایل به آن، تبیین می‌شود.

– **حسینی و همکاران (۱۳۹۱)** در مقاله‌ای تحت عنوان تحلیلی بر جایگاه مشارکت شهروندان در توسعه پایدار شهری مطالعه موردی شهرسبزوار به بررسی عواملی که می‌توانند در گسترش مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها موثر باشند پرداخته اند. نتیجه حاصله از تحقیق نشان داد که با افزایش میزان مشارکت شهروندان در فرایند برنامه ریزی‌ها و تصمیم گیری‌های مدیریت توسعه شهر بر میزان رضایت مندی افراد از زندگی نیز افزوده شد.

– **نظریان و دانشمند (۱۳۸۹)** در مقاله‌ای با عنوان تقویت روحیه شهروندی در مدیریت کلان شهرها مطالعه موردی: شهر همدان به بررسی این موضوع پرداخته که احساس شهروندی و مشارکت مردم می‌تواند بعنوان یکی از راهکارهای اساسی در حل مشکلات شهرهای بزرگ بخصوص شهر همدان باشد و به اهمیت جایگاه و نقش آن در جوامع سیاسی و در قانون اساسی و قانون شهرداریها پرداخته است. نتیجه پژوهش بیانگر بی توجهی به

شکل ۱: مدل تحلیلی تحقیق

درصد فوق دیپلم در پایین ترین سطح قرار گرفته است که نشان دهنده تعادل حدودی بین میزان سطح تحصیلات در گروه های تحصیلی است. اکثر شهروندان معادل ۷۷ درصد تمایلی به ابراز میزان درآمد ماهیانه خود نداشتند و ۱۱ درصد آن ها بیشترین درآمد معادل ۱۵۰۰۰۰۰۰ ریال به ۷ درصد از جامعه نمونه تعلق گرفته است که ظاهراً نشان دهنده عدم ثبات درآمد در بین پاسخ گویان است.

یافته های استنباطی:

فرضیه فرعی اول: بین مشارکت شهروندان شهرنور و توسعه در ابعاد اقتصادی رابطه معنادری وجود دارد.

جهت بررسی میزان مشارکت شهروندان در ابعاد اقتصادی از ۵ گویه استفاده گردیده این گویه ها در مقیاس لیکرت از خیلی کم تا خیلی زیاد امتیاز دهی شد که این امتیاز از ۱ تا ۵ می باشد کمترین امتیاز برای هر مورد ۱ جهت مشارکت اقتصادی خیلی کم و امتیاز ۵ جهت مشارکت اقتصادی خیلی زیاد می باشد مجموع امتیازها نمره کل مشارکت شهروندان در ابعاد اقتصادی را تعیین می کند. میانگین وضع موجود در این مشارکت ۳/۲۵ درصد است که از حد متوسط کمی بالا تر است بنابراین نشان از این دارد که در مشارکت با ابعاد اقتصادی شهروندان تمایل بیشتری برای فعالیت در گویه های مورد نظر وجود دارد. انحراف معیار ۰/۵۷

روش شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی است و در اجرای آن از روش پیمایش استفاده شد. جامعه آماری شامل کلیه شهروندان شهرنور در سال ۱۳۸۵ که طبق سرشماری نفوس و مسکن، ۲۰۸۲۱ نفر بوده اند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۲۱ نفر به دست آمد. شیوه نمونه گیری تصادفی ساده بود. ابزار جمع آوری اطلاعات پرسشنامه است. به منظور تعیین اعتبار صوری و محتوایی پرسشنامه از نظرات برخی از اساتید دانشگاه استفاده شد و اصلاحات پیشنهادی اعمال شد. همچنین ضریب آلفای کرونباخ ۰،۶۴ که نشان دهنده پایایی مطلوب پرسشنامه است. به منظور تجزیه و تحلیل داده ها از آزمون تی تک نمونه ای و آزمون اسپیرمن استفاده شده است

یافته های تحقیق:

یافته های توصیفی

بر اساس مطالعات میدانی صورت گرفته ۷۰ درصد از پاسخ دهندگان مردان و ۳۰ درصد پاسخ دهندگان را زنان تشکیل میدهند. همچنین براساس گروه سنی پیش ترین تعداد پاسخ گویان از گروه سنس ۲۰-۳۰ سال بودند و کم ترین تعداد آن ها گروه سنی ۴۰-۵۰ ساله بوده است ۸ درصد معادل را شامل می شوند. از نظر سطح تحصیلات بیشترین گروه معادل ۳۲ درصد دیپلم و کمتر و ۱۵

جدول ۱: بررسی مشارکت شهروندان در ابعاد اقتصادی توسعه پایدار با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

تعداد مشاهدات	میانگین انحراف معیار خطای استاندارد میانگین	آماره T محاسبه شده	درجه ی آزادی	سطح معناداری
۳۲۱	۰/۵۷	۲/۳۷	۴۹	۰/۰۲

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۲: بررسی مشارکت شهروندان در ابعاد فرهنگی - اجتماعی توسعه پایدار با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

تعداد مشاهدات	میانگین انحراف معیار خطای استاندارد میانگین	آماره T محاسبه شده	درجه ی آزادی	سطح معناداری
۳۲۱	۰/۶۴	۳/۰۲	۵۲	۰/۰۱

منبع: یافته‌های پژوهش

دارد که در مشارکت با ابعاد زیست محیطی شهروندان تمایل بیشتری نسبت به حد مورد نظر برای فعالیت در گویه‌های مورد نظر وجود دارد. انحراف معیار ۰/۹۱ درصدهای خطای استاندارد میانگین ۰/۰۹۲ و سطح معنی داری ۰/۰۲ درصد است درجه آزادی نیز ۶۷ می‌باشد. آماره T محاسبه شده ۱/۲۴ که نشان می‌دهد بین مشارکت شهروندان و توسعه پایدار در ابعاد زیست محیطی آن رابطه معناری وجود دارد.

فرضیه چهارم: بین مشارکت شهروندان و توسعه در ابعاد سیاسی رابطه معناداری وجود دارد.

میانگین وضع موجود در این مشارکت ۳/۲ درصد است که از حد متوسط بالاتر است بنابراین نشان از این دارد که در مشارکت با ابعاد سیاسی شهروندان تمایل بیشتری نسبت به حد مورد نظر برای فعالیت در گویه‌های مورد نظر وجود دارد. انحراف معیار ۱/۳۱ درصدهای خطای استاندارد میانگین ۰/۰۹۵ و سطح معنی داری ۰/۰۵ درصد است درجه آزادی نیز ۶۱ می‌باشد. آماره T محاسبه شده ۱/۷۶ که نشان می‌دهد بین مشارکت شهروندان و توسعه پایدار در ابعاد سیاسی آن رابطه معناری وجود دارد.

درصد و خطای استاندارد میانگین ۰/۰۹۰ و سطح معنی داری ۰/۰۲ درصد است درجه آزادی نیز ۴۹ می‌باشد. آماره T محاسبه شده ۲/۳۷ که نشان می‌دهد بین مشارکت شهروندان و توسعه پایدار در ابعاد اقتصادی آن رابطه معناری وجود دارد.

فرضیه فرعی دوم: بین مشارکت شهروندان و توسعه در ابعاد فرهنگی - اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

میانگین وضع موجود در این مشارکت ۲/۹۳ درصد است که از حد متوسط کمی پایین تر است بنابراین نشان از این دارد که در مشارکت با ابعاد اقتصادی شهروندان تمایل کمتری نسبت به حد مورد نظر برای فعالیت در گویه‌های مورد نظر وجود دارد. انحراف معیار ۰/۶۴ درصدهای خطای استاندارد میانگین ۰/۰۹۷ و سطح معنی داری ۰/۱ درصد است درجه آزادی نیز ۵۲ می‌باشد. آماره T محاسبه شده ۳/۰۲ که نشان می‌دهد بین مشارکت شهروندان و توسعه پایدار در ابعاد فرهنگی و اجتماعی آن رابطه معناری وجود دارد.

فرضیه سوم: بین مشارکت شهروندان و توسعه در ابعاد زیست محیطی رابطه معناداری وجود دارد.

میانگین وضع موجود در این مشارکت ۳/۵۴ درصد است که از حد متوسط بالاتر است بنابراین نشان از این

جدول ۳: بررسی مشارکت شهروندان در ابعاد زیست محیطی توسعه پایدار با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

تعداد مشاهدات	میانگین انحراف معیار خطای استاندارد میانگین	آماره T محاسبه شده	درجه ی آزادی	سطح معناداری
۳۲۱	۰/۹۱	۱/۲۴	۶۷	۰/۰۲

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۳: بررسی مشارکت شهروندان در ابعاد زیست محیطی توسعه پایدار با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

تعداد مشاهدات	میانگین انحراف معیار خطای استاندارد میانگین	آماره T محاسبه شده	درجه ی آزادی	سطح معناداری
۳۲۱	۱/۳۱	۱/۷۶	۶۱	۰/۰۵

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۵: بررسی مشارکت شهروندان در توسعه پایدار با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

تعداد مشاهدات	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد	میانگین	آماره T محاسبه شده	درجه آزادی	سطح معناداری
۵۰	۳/۶۴	۱/۳۶	۰/۰۹۲	۱/۰۹	۷۵	۰/۰۱	

منبع: یافته‌های پژوهش

فرضیه اصلی: بین مشارکت شهروندان و توسعه

پایدار در شهر نور رابطه معناداری وجود دارد

میانگین وضع موجود در این مشارکت ۳/۶۴ درصد است که از حد متوسط بالاتر است بنابراین نشان از این دارد که در مشارکت شهروندان تمایل بیشتری نسبت به حد مورد نظر برای فعالیت در گویه‌های مورد نظر وجود دارد. انحراف معیار ۱/۳۶ درصد و خطای استاندارد میانگین ۰/۰۹۲ سطح معنی داری ۰/۰۱ درصد است درجه آزادی ۷۵ نیز می‌باشد. آماره T محاسبه شده ۱/۰۹ که نشان می‌دهد بین مشارکت شهروندان و توسعه پایدار آن رابطه معناری وجود دارد.

آزمون اسپیرمن

فرضیه اصلی: بین مشارکت شهروندان و توسعه پایدار

در شهر نور رابطه معناداری وجود دارد

مشارکت شهروندان	توسعه پایدار
۱	۰/۱۹۰
Sig N	۰/۱
۳۲۱	۳۲۱
توسعه پایدار	۰/۱۹۰
Sig N	۰/۱
۳۲۱	۳۲۱

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به سطح معنی داری ۰/۵ برای پذیرش فرضیات که به این معنی است تا ۹۵٪ رابطه معنی داری بین دو متغیر وجود دارد نتیجه می‌گیریم بین مشارکت شهروندان و توسعه پایدار در شهر نور رابطه معناداری وجود دارد (با توجه به معنی داری ۰/۱) (رابطه معناداری وجود داشته و فرضیه مورد تایید است).

نتیجه گیری و پیشنهادات

با توجه به مسئله مهم مشارکت شهروندان در امور شهر که در راستای توسعه پایدار باید هدف گذاری شود این مسائل در این تحقیق بر مبنای ابعاد اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، سیاسی، زیست محیطی-کالبدی (در نظر گرفته شد. در مورد بعد اقتصادی مشارکت در توسعه پایدار شهر نور میانگین تمام سوالات بالاتر از حد متوسط

بود اما در هر یک از پاسخ‌های مطرح شده تفاوت‌های زیادی مشاهده شد. شهروندان علاقه بسیار کمی به ایجا داشتغال داشته اند که به نظر رسید به دلیل شرایط جغرافیایی و اقتصادی شهر مورد نظراست اما علاقه زیادی به پرداخت عوارض شهری داشته اند زیرا پرداخت به موقع می‌تواند باعث رشد و توسعه اقتصادی در شهر نور شود. شهروندان شهر نور با توجه به پاسخ پرسش‌های صورت گرفته علاقه کمی به شرکت در کلاس‌های فرهنگی و آموزشی دارند زیرا تصور می‌کنند شرکت در این کلاس‌ها نمی‌تواند در ارتقا فرهنگ و مشارکت در توسعه اجتماعی در شهر نور موثر باشد. اما در مورد مشارکت در فرهنگ سازی امنیت اجتماعی در شهر نور شهروندان این شهر با توجه به مقتضیات جامعه و مهاجر پذیر و توریستی بودن این شهر علاقه زیادی جهت مشارکت در فرهنگ سازی امنیت اجتماعی دارند. در مورد مشارکت شهروندان در توسعه پایدار شهر نور در ابعای سیاسی میانگین مشارکت شهروندان بالاتر از حد متوسط است در خصوص پرسش‌های مطرح شده در زمینه ارائه نظرات شهروندان در بهبود خدمات شهری، شهروندان ارائه نظرات را بسیار زیاد در بهبود خدمات شهری موثر دانسته اند زیرا شهروندان با توجه به حضور مستمر در جامعه شهری به خوبی از مشکلات و مسائل خدمات شهری آگاهی دارند بنابراین می‌توانند در بهبود آن با ارائه نظرات و پیشنهادات خود موثر تر باشند. اما با توجه به نوع مدیریت در این شهر که بیشتر حالت بخشنامه‌ای و دستور العملی دارد در سوال تاثیر نظرات شهروندان در پیشبرد اهداف مدیریت شهری کمترین میزان تاثیر را در نظر گرفته اند و اعتقاد می‌کنند که مدیران شهری نظرات آن‌ها در پیشبرد اهداف خود به کار می‌گیرد بسیار کم دارند. در مورد مشارکت در توسعه پایدار با ابعاد زیست محیطی و کالبدی شهروندان تمایلی به استفاده از ناوگان حمل و نقل عمومی در این شهر ندارند زیرا موقعیت جغرافیایی در این شهر به گونه‌ای است که حمل و نقل درون شهری و مسافرت‌های کوتاه به راحتی صورت می‌گیرد. نظرات شهروندان را در بهبود خدمات زیست محیطی بسیار موثر دانسته اند و در خصوص همکاری با مسئولین شهر برای ارائه خدمات

جهت گسترش آموزشهای عمومی و تخصصی محیط زیست، در کلیه واحدهای آموزشی و مراکز آموزش عالی، حمایت از سرمایه گذاری در بخش محیط زیست و منابع طبیعی، ایجاد تقویت ساختارهای مناسب برای فعالیتهای زیست محیطی، در دستگاہهای اثرگذار بر محیط زیست، تنظیم و برقرار نماید.

جهت تحقق مطالعات ارزیابی زیست محیطی و در راستای سیاست مردمی سازی، سازمانهای مردم نهاد ذی صلاح به تشخیص سازمان حفاظت از محیط زیست برای این مطالعات مشارکت داده شوند.

در خصوص برنامه ملی پاکسازی سواحل و آموزش ساکنان سرزمینهای نواحی ساحلی جهت حفاظت از محیط زیست ساحل، مشارکت در پاکسازی ساحل، توانمندسازی ساکنان سرزمینهای ساحلی جهت شیوههای معیشت پایدار و دوستدار محیط زیست برای جلوگیری از گسترش پدیدههای «ساحل فروشی»، «صید و شکار غیرمجاز» و سایر فعالیتهای مخرب زیست ساحلی و دریایی افزوده شود.

۴- زمینه سازی مشارکت شهروندان جهت ارائه پیشنهاد برای تدوین خط مشی راهبردهای توسعه پایدار همکاری با دفتر آموزش و مشارکت مردمی در برگزاری دورههای آموزش توسعه پایدار برای سیاستگذاران برنامه ریزان و مسئولان کشور در جهت اشاعه نگرش توسعه پایدار، تدوین شاخصهای پایداری و کارآیی محیط زیستی فعالیتهای مختلف توسعهای و اقتصادی در بخشهای مختلف کشاورزی، صنعت، خدمات و بازرگانی باید صورت پذیرد.

منابع و ماخذ

موسایی، میثم. (۱۳۸۹: ۲۴۵) «مشارکت در اور شهری و الزامات آن در شهر تهران» فصل نامه پژوهشی رفاه اجتماعی شماره ۳۸

شکویی، حسین. (۱۳۸۲: ۹۲) «سازو کارهای مشارکت شهروندان در تهیه طرحهای توسعه شهری» فصل نامه مدرس علوم انسانی

کلاتتری، حسین. (۱۳۹۱: ۲۰۸) «ارزیابی میزان تحقق پذیری شاخصهای توسعه پایدار شهری در مناطق مرزی». (نمونه موردی: شهر پیرانشهر. (فصل نامه مدیریت شهری شماره ۳۰ زمستان ۹۱

تقوایی، مسعود. (۱۳۸۹: ۲۱) «تحلیلی برسنجش عوامل موثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت شهری».

زیست محیطی بالاتر از حد متوسط در نظر گرفته اند و در مجموع میانگین مشارکت در این بعد بالاتر از حد متوسط است که نشان دهنده میزان تمایل شهروندان برای مشارکت در ابعاد زیست محیطی توسعه پایدار شهر نور است.

با توجه به نتایج تحقیق پیشنهاداتی که می توان جهت تسهیل در توسعه پایدار با توجه به ابعاد توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، زیست محیطی، سیاسی ارائه داد به شرح زیر می باشد

۱- فراهم آوردن بستر اشتغال برای پایدار بخصوص برای جوانان با توجه به ظرفیت و نیازهای مورد نظر شغلی در شهر نور، زیرا این شهر جمله شهرهای ساحلی و توریستی استان مازندران است و با توجه به قرار گیری این شهر بین دریا و جنگل و منابع طبیعی متعدد می توان با شناخت حداکثری توانایی شغلی در شهروندان و مشارکت آنها در بخش خصوصی در بعد اقتصادی توسعه پایدار به حد مطلوب مورد نظر دست یافت با مشارکت شهروندان و همکاری بخش دولتی در شهر نور می توان با استفاده از ابزار تبلیغات، وامهای کوتاه مدت و بلند مدت، استفاده از ظرفیت منابع طبیعی در این شهر سرمایه گذاران داخلی و خارجی را به سرمایه گذاری در بخشهای خصوصی و عمومی در شهر نور تشویق کرد تا بتوان از این طریق نیز به اشتغال پایدار دسترسی پیدا کرد

۲- با توجه به اطلاع رسانیهای متعدد در زمینه فرهنگی و اجتماعی توسط ارگانهای مختلف، در حال حاضر باید شرایط حضور بیشتر و موثر تر برای مشارکت شهروندان جهت توسعه فرهنگی و اجتماعی در شهر نور فراهم شود. با افزایش میزان این نوع اطلاع رسانی در مراسمات ملی-مذهبی و یا برپایی همایشهای مختلف می توان میزان حضور شهروندان را افزایش داد

۳- بسیج همگانی در حفظ محیط زیست با هدف مشارکت سازمانهای مردم نهاد و جوامع محلی در حفاظت، پایش و برنامه ریزی محیط زیست نسبت به ارتقاء ظرفیتهای و توانمندیهای جامعه برای بهبود شرایط آن با افزایش سرمایههای اجتماعی، تقویت سازمانهای مردم نهاد و افزایش نقش جوامع بومی و محلی، اقدام نماید.

به منظور تقویت و توانمند سازی ساختارهای مرتبط با محیط زیست و منابع طبیعی، سازوکارهای لازم را

زیاری کرامت الله. (۱۳۸۳: ۳۷۳) «توسعه پایدار و مسئولیت برناه ریزان در قرن بیست و یکم» مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران
موسی کاظمی محمدی، سید مهدی. (۱۳۸۹: ۹۵) «توسعه پایدار شهر مفاهیم و دیدگاه‌ها» فصل نامه تحقیقات جغرافیایی شماره ۵۲
هدایتی، علی اصغر. (۱۳۸۷: ۹۴) «سلامت محور توسعه پایدار» فصل نامه پایش زمستان ۱۳۸۷
معتمد، سمانه. (۱۳۸۹: ۵۳) «پایان نامه بررسی کیفیت زندگی شهر نور» دانشگاه آزاد واحد نور
حافظ نیا، محمد رضا. (۱۳۹۱: ۱۷۲) «روش تحقیق در علوم انسانی» انتشارات سمت
سرشماری آمار و نفوس سال ۱۳۸۵

یادداشت‌ها

¹ participation

² sustainability development

(مطالعه موردی: منطقه ۴ شهر تبریز. (فصل نامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای شماره ۲ شفیعی، شیرین. (۱۳۹۳: ۵۱) «مشارکت محوری و نقش آن در فعالیت‌های بنگاه‌های اقتصادی تعاونی» وزارت تعاون، دفتر آموزش
زیاری، کرامت الله. (۱۳۹۱: ۷۰) «سنجش میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری براساس الگوی حکمروایی خوب شهری». (مطالعه: شهر یاسوج. (فصل نامه مسکن و محیط روستا شماره ۱۴۱ موسایی، میثم. (۱۳۸۹: ۲۹) «بررسی SWOT مشارکت شهروندان در امور شهری» فصل نامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی شماره ۴۱
حسینی، سید هادی. (۱۳۹۱: ۲) «تحلیلی برجایگاه مشارکت شهروندان در توسعه پایدار شهری». (مطالعه موردی: شهر سبزوار. (چهارمین کنفرانس برنامه ریزی و مدیریت شهری
غفاری، غلامرضا. (۱۳۹۰: ۷۰) «مشارکت مردمی و آموزش شهر. (بررسی موانع و مشکلات و راهکارهای توسعه مشارکت‌های مردمی. (فصل نامه مطالعات شهری
تقوایی، مسعود. «تحلیلی بر سنجش عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت شهری» مطالعه موردی: منطقه ۴ شهر تبریز مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای سال اول، شماره دوم، پاییز ۱۳۸
طهماسبی، حسن. (۱۳۸۰: ۱۰۴) «الگوی مشارکت شهروندان در توسعه پایدار» فصل نامه تحقیقات جغرافیایی شماره ۲۱
ملک محمدی، ایرج. (۱۳۸۳: ۱۸) «شاخص‌های مشارکت مردمی در مدیریت منابع طبیعی» فصل نامه جهاد
کلدی، علیرضا. (۱۳۸۵: ۵) «بررس نگرش شهروندان از مشارکت در مدیریت شهری». (مطالعه‌ای در منطقه ۷ تهران. (فصل نامه جمعیت شماره ۴۲
ا قدم، علیرضا. (۱۳۹۳: ۱۹۷) «نهادهای شهری و مشارکت شهروندان در اداره امور شهری». (مطالع موردی: شهر اصفهان. (فصل نامه پژوهش‌های جغرافیایی انسانی شماره ۲
زاهدی، شمس‌الاسادات. (۱۳۸۴: ۴۹) «بسط مفهومی توسعه پایدار» فصل نامه مدرس علوم انسانی شماره ۴
۱۵، عظیمی، سید جلال» کتاب اصطلاحات و مفاهیم علوم شهری» انتشارات دانشگاه آزاد واحد نور ۱۳۸۳ :
۲۲

Archive of SID